
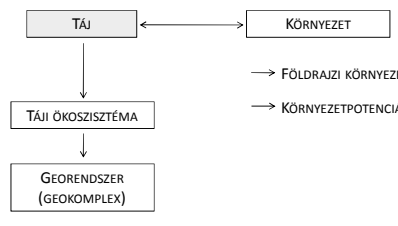

A TÁJ ÉS A KÖRNYEZET FOGALMA A TÁJ MINT ÖKOLÓGIAI RENDSZER

Tájökológia 2. 18/1

AZ ELŐADÁS ÁTTEKINTÉSE

Tájökológia 2. 2

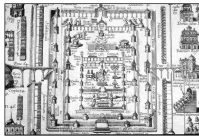
A TÁJFOGALOM SZÜKSÉGESSÉGE

- szakkifejezések - hétköznapi szavak
- köznyelvi jelentés beszűrődik – zavart kelt
 - „Itt születtem én ezen a tájon, az Alföldi szép nagy rónaságon.” (Petőfi: Szülőföldemen, 1848)
 - Értelmező kéziszótár (1972)
 - földrajza, növényzete, stb. alapján egységes v. összefüggő (kisebb) terület, pl. a Duna tája, a körülöttünk látható természet
 - környék, tájék, pl. a világ minden táján, valakinek a háza táján, tájára sem megy
 - a test v. mely meghatározott része, szerv környéke pl. a has tája, szívtájék

Tájökológia 2. 3

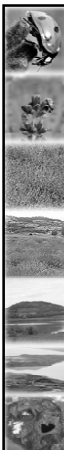

A TÁJFOGALOM KIALAKULÁSA

- Biblia – Zsoltárok könyve - látvány
- „Landschaft” – német tájképfestők
- táj – *egy földfelszíni egység összetulajdonosságainak megjelenése* (Humboldt, 1807) – a tájfogalom csírája
- a tájkutatás hagyományos irányzatai a földrajzi táj fogalma körül bontakoztak ki
- a földrajzi tájfogalom - szubjektív értelemben a táj természeti táj
- 18-19. század – tájfogalom fejlődése – a táj élmény
- később objektív megközelítés – tudományos, oksági alapon
- a táj komplex rendszer (Leser, 1976)
- Müller (1974) – a táj ökoszisztéma, része az ember és annak tevékenysége
- természeti táj – kultúrtáj (Ratzel, 1882)
 - ipari, városi táj
 - antropogén táj

Tájökológia 2. 4

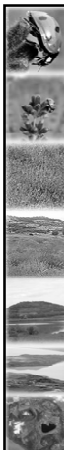

A FÖLDRAJZI TÁJFOGALOM

- már a 19. században megfogalmazódott a felismerés, hogy a táj szintézis
 - nincsen két egyforma táj
- fontos az egyedi vonások hangsúlyozása
- tájfogalom – sok meghatározás
- az egyes meghatározásokban szereplő állítások
 - a táj a földfelszín egy darabja, egységes része
 - az élő és élettelen környezeti tényezők és az ember alakította
 - valamilyen rendszerről, határendszerrel van szó
 - szubjektív elemek, a táj érzékeinkkel történő felfogása

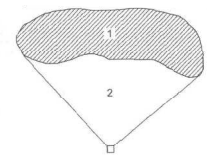
→ Bulla Béla (1947) – *A táj tájalkotó tényezők és az ember tájalkotó, kultúrateremtő tevékenységének természetes együttese, szintézise. Földrajzi területesség, amihez hasonló van a Földön, de azonos soha. Tehát minden táj önálló individuum, egyéniség.*

Tájökológia 2. 5

A TÁJFOGALOM ÉRTELMEZÉSE

- gyakorlati értelmezés

A táj két alapvető földrajzi jelentésének értelmezése
1 = területesség; 2 = egy pontból felirható látvány

- 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről – jogi értelmezés
 - II. rész 6. § (1): *A táj a földfelszín térben lehatárolható, jellegzetes felépítésű és sajátosságú része, a rá jellemző természeti értékekkel és természeti rendszerekkel, valamint az emberi kultúra jellegzetességeivel együtt, ahol kölcsönhatásban található a természeti erők és a mesterséges (ember által létrehozott) környezeti elemek.*

Tájökológia 2. 6

A TÁJ MINT GYŰJTŐFOGALOM

- a táj gyűjtőfogalom
- bizonyos elemei általában egymeműek, és nagyobb területen ismétlődnek
- a táj részét képezik a természetföldrajzi jellemzők
→ éghajlati faktorkok; talaj; domborzat; növények, növénytársulások; állatok, állatközösségek
- jellegét döntően a domborzati elemek és a növényzet határozza meg
- a táj részét képezik az emberi alkotások (agrártáj, kultúrtáj – mezőgazdasági területek, települések, műtárgyak, stb.)
- természetvédelmi szempontból a táj élőhelykomplexum, esztétikum, természetes és mesterséges tényezők összessége, amik meghatározzák a táj jellegét

Tájökológia 2. 7

TÁJJELEG

- a tájjeleg különböző szempontok szerint csoportosítható
 - természetföldrajzi
 - természeti táj – természetközeli táj
 - gazdasági vagy termőtáj – mező-, kert- vagy erdőgazdasági
 - kultúrtáj – hosszútávon másodlagos természeti táj lehet
 - ipari táj
 - lakó (települési) táj
 - üdültáj
- a természetvédelem a természetföldrajzi adottságokat értékeli

Tájökológia 2. 8

A MODERN TÁJFOGALOM

FUNKCIÓSOPORT	TERMELŐ (GAZDASÁGI) FUNKCIÓK	SZABÁLYOZÓ (ÖKOLÓGIAI) FUNKCIÓK	TÁRSADALMI TÉRFUNKCIÓK
főfunkciók	megújuló energiaforrások biztosítása	anyag- és energiaforgalom szabályozása	lélektani funkciók
részfunkciók	biomassza (növények, állatok) vízellátás (felszíni és felszín alatti) megőrzése	talajfunkciók (talajvédelem) hidrológiai funkciók (vízgazdálkodás) meteorológiai funkciók (hőmérséklet, páratartalom, áramlás befolyásolása)	esztétikai funkció (tűzvédelem) etikai funkció (génalap, történelmi táj, kulturális örökség)
	meg nem újuló erőforrások biztosítása	populációk és a biocénózisok szabályozó, regeneráló (ökológiai niche-ek kibővítő) funkciója (biodiverzitás fenntartása, élőhelyi funkció)	információs funkciók
	élelmiszer-termények, nemfémek (ásványok), fosszilis energiahordozók bányászata		humánökológiai funkciók
			biokémiá-hatások, szűrő- és tompítófunkciók - vegyi hatások, akusztikai hatások
			rekreációs (felüdülés) funkciók
			lélektani és humánökológiai funkciók

A KÖRNYEZET FOGALMA ÉS KORSZERŰ ÉRTELMEZÉSE

- táj és környezet - alapfogalmak, mégis sokszor helytelen mindkettő használata
- hasonló vonások a táj és a környezet fogalmának értelmezésében
 - mindkettő térkategória (négydimenziós)
 - mindkettőre a természeti és gazdasági tényezők bonyolult hatásmechanismusa jellemző
 - mindkettő ökoszisztémaként felfogható komplex rendszer
- a két fogalom közötti különbségek (Marosi, 1980)
 - környezetfogalom mindig feltételezhettséget és viszonylagosságot fejez ki – a környezet mindig birtok
 - a tájak határai állandóbbak, az emberi tevékenység hatására kevésbé módosulnak
 - a tájak regionális földrajzi egységek, míg a környezetek nem minden esetben azok

Tájökológia 2. 10

A FÖLDRAJZI KÖRNYEZET TAGOLÓDÁSA

- környezet korábban – természeti környezet
- környezet korszerű értelmezése – társadalmi-gazdasági viszonyok
 - a társadalom teljes (integrált) földrajzi környezete
 - teljes társadalmi környezet
 - a társadalom földrajzi környezete
 - földrajzi környezet

Pécsi nyomán Kertész, 2003
Tájökológia 2. 11

A TERMÉSZETI KÖRNYEZETPOTENCIÁL

- a természeti környezet hasznosítási lehetőségei – a természeti környezet teljesítőképessége
- környezetpotenciál – tájpotenciál
- a környezetpotenciál két nézőpontból
 - további hasznosítási lehetőségek keresése
 - (túl)terhelés, védelem, állapotmegóvás
- a hasznosítási lehetőségek
 - adottság jellegűek
 - erőforrások
- az adottságok egy része erőforrássá válhat (emberi tevékenység)
- természeti erőforrások – termelés és fogyasztás szükségletei
- integrált környezetpotenciál (Pécsi, 1974) – természeti és a mesterséges, átalakított környezet potenciálja, társadalmi-gazdasági, politikai-kulturális szféra erőforrásai és adottságai, illetve ezek kölcsönhatásai

Tájökológia 2. 12

A TERMÉSZETI KÖRNYEZETPOTENCIÁL MEGHATÁROZÁSA

- két munkafázisban lehetséges, a harmadik lépés a teljes földrajzi környezet integrált felmérése
- első munkafázis – a vizsgált terület részpotenciáljainak meghatározása (pl. domborzati, éghajlati, talajtani adottságok stb.)
 - általános módszer - természeti környezet potenciáljának vizsgálata, a részpotenciálok verbális jellemzése vagy mennyiségi jellemzők, viszonszámok használata
 - ágazati módszer – a felhasználó ágazat nézőpontjából vizsgáljuk a részpotenciálokat
- második munkafázis – alrendszerek potenciáljának meghatározása (pl. a mezőgazdaság adottságainak feltárása)
 - bonyolultabb feladat - az egyes részpotenciálokat eltérő mértékben kell figyelembe venni
 - általános módszer nehezebben alkalmazható
 - ágazati módszer könnyen érvényesíthető
- a harmadik munkafázis szintézis, inkább elméleti, mint gyakorlati jellegű

Tájökológia 2. 13

A TÁJI ÖKOSZISZTÉMA

- a tájökológia az ökoszisztémák kutatásának szakterülete (pl. Troll, Leser)
 - ökoszisztéma – nem kizárólag (bio)ökológiai definíció
 - a táji ökoszisztéma egy magasabb komplexitású rendszer (Luder)
- **tájökológiai ökoszisztéma definíció – az ökoszisztéma egy élőlényekből, technikai rendszerekből és élettelen alkotórészekből felépülő rendszer, amelynek részeit egymással, illetve környezetükkel anyag- és energiacsere köti össze (Tomásek, 1979)**
 - város- és településökológiai vizsgálatok eredménye
 - városi ökoszisztéma
 - urbán-indusztriális ökoszisztéma
 - agroökoszisztéma

Tájökológia 2. 14

A TÁJI ÖKOSZISZTÉMA

- az ökoszisztéma fogalmának széles értelmezése

Voss nyomán Csorba, 2001

Tájökológia 2. 15

A GEORENDSZER

- a georendszer koncepciója - a rendszerszemlélet szükségessége a tájökológiában
- **a rendszer bizonyos számú alkotórész, és az ezen alkotórészek között fennálló kapcsolat**
- az alapvető rendszertulajdonságok
 - alkotóelemek – részrendszerek
 - belső kapcsolatok erősebbek
 - rendszervező (rendező) elv
 - az elemek között hierarchikus viszony
 - új integratív tulajdonságok nem vezethetők le az alkotóelemek tulajdonságaiból - az egész több, mint részeinek összege
 - az alkotóelemek kapcsolata a rendszer struktúrája
 - jól definiálható határ (input és output)
 - időbeni változás – pillanatnyi helyzet: állapot
 - szabályozó elemek (anyag- és energiaháztartás)
 - pozitív (kumulatív) és negatív (kompenzáló) feedback

Tájökológia 2. 16

A GEORENDSZER

- a tájökológia által vizsgált ökorendszerek – geoökoszisztémák (geoökoszisztémák)
- önszervező képesség – biotikus (vagy antropogén) elemek
- antropogén hatás fő veszélye – döntéseink hatása messzebb nyúlik, mint ismereteink bizonyossága (Ellenberg, 1973)
- magasabb szervezethez, mint egy (bio)ökorendszer esetében
- a táji rendszer alrendszerei
 - ökológiai
 - geofizikai
 - technogén
- alrendszerek között geoszinergetikus kapcsolat
 - tájökológia - geoszinergetikai táj kutatás
 - táji teljesítőképesség- táji rendszer terhelhetősége

Tájökológia 2. 17

A GEOKOMPLEX

- táj = geokomplex = geoszisztéma = geoökoszisztéma
- **a táj egy georendszer, a térnek, az abban elfoglalt helyzetének, a georeliefnek és a geoszféra minden más természeti, félig-természeti (szemi-naturális), illetve ember által létrehozott elemének és jelenségének a szinergetikai rendszere (Miklós, 1994)**
- tájökológiai kutatások – geoökoszisztéma
 - térbelileg - ökoszisztéma
 - tartalmilag – szoci-ökonómiai alrendszer is

Tájökológia 2. 18